

Dil ve Anlatım Yönünden Türkiye’de Sosyal ve Beşerî Bilimler Alanında Yayımlanan Doktora Tezleri

Doctoral Theses Published in the Field of Social Sciences and Humanities in Türkiye in Terms of Language and Expression

Metin Çiftçi¹ , Ömer Açıkgoz² , Aslı Günay²

¹ Millî Eğitim Bakanlığı/Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

² Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonomi Bölümü, Ankara, Türkiye

Özet

Bu çalışmanın amacı, sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan doktora tezlerinin dil ve anlatım ilkelerine uygunluğunun belirlenmesi ile birlikte tezlerdeki anlatım hatalarının ortaya konmasıdır. Çalışmada ölçüt örnekleme yaklaşımına uygun olarak İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey-1’e göre her bir bölgeden 12 üniversite belirlenmiş; bu üniversitelerden 2017-2022 yılları arasında yayımlanan ikişer tez örnekleme dâhil edilmiştir. Çalışma nitel araştırma modeline göre yürütülmüş, doküman analizi yöntemi esas alınmıştır. Çalışma kapsamında sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan 24 tezin “özet” ve “giriş” bölümleri anlatım ilkeleri ve hata türleri açısından incelemeye tabi tutulmuştur. İnceleme sonucunda 24 doktora tezinde toplam 312 dil ve anlatım hatası tespit edilirken en fazla hatanın “doğruluk” ilkesi ile ilgili olduğu, hataların yaklaşık %70 oranında dil bilgisi kurallarına uymamaktan kaynaklandığı görülmüştür. Bunu 50 hata ile “açıklık” ilkesine bağlı hataların izlediği, 44 hatanın ise “duruluk” ilkesi ile ilgili olduğu, bulgular arasında yer almıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, hata türlerine göre değerlendirildiğinde, en fazla hatanın noktalama işaretleri ve yazım kurallarıyla ilgili olduğu belirlenmiştir. Bu hata türünü, eklerin yanlış kullanılması, kelimelerin gereksiz kullanılması, öge eksiklikleri ve kelimelerin yanlış anlamda kullanılmasına ilişkin hataların izlediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anlatım Bozukluğu, Anlatım İlkeleri, Dil Bilgisi, Sosyal ve Beşerî Bilimler

Abstract

This study aims to evaluate the appropriateness of doctoral theses in the fields of social sciences and humanities in terms of language and expression, and to identify common expression errors. Utilizing a criterion sampling method, 12 universities across Türkiye—each representing a Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) Level 1 region—were selected. From each university, two doctoral theses published in between 2017-2022 were selected for sample. The study employed a qualitative research model based on document analysis. Within this framework, the “abstract” and “introduction” sections of 24 theses were examined according to principles of expression and types of errors. The findings revealed a total of 312 language and expression errors, with the majority pertaining to the principle of “accuracy”, and approximately 70% resulting from grammatical mistakes. Additionally, 50 errors were associated with the principle of “clarity”, and 44 with “conciseness”. In terms of error types, the most frequent issues stemmed from violations of punctuation and spelling rules. These were followed by the incorrect use of affixes, unnecessary word usage, structural deficiencies, and the use of words in inappropriate contexts.

Keywords: Faulty Expression, Principles of Expression, Grammar, Social Sciences and Humanities

İletişim / Correspondence:

Doç. Dr. Aslı Günay
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonomi
Bölümü, Ankara / Türkiye.
e-posta: asli.gunay@asbu.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi / TÜBA Higher Education Research/Review (TÜBA-HER), 15(2), 303-315. © 2025 TÜBA
Geliş tarihi / Received: Eylül / September 1, 2023; Kabul tarihi / Accepted: Kasım / November 18, 2024

Bu makalenin atıf künyesi / How to cite this article: Çiftçi, M., Açıkgoz, Ö. & Günay, A. (2025). Dil ve anlatım yönünden Türkiye’de sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan doktora tezleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 15(2), 303-315. <https://doi.org/10.53478/yuksekogretim.1353784>

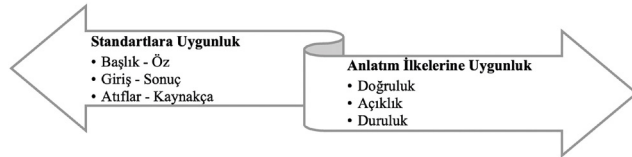
ORCID: M. Çiftçi: 0000-0002-9486-3362; Ö. Açıkgoz: 0000-0002-9033-2572; A. Günay: 0000-0001-5085-6374

Akademik metinlerin ve özellikle doktora tezlerinin uluslararası birtakım kurallara uygun olması kadar, iyi ve doğru bir anlatıma sahip olması da beklenmektedir. Bu yönüyle fikirlerin, bilgi, olay ve olguların ilişkisel görüntülerini bilim diline uygun bir biçimde ifade edebilmek; dilin anlam ve anlatım ayrıntılarına hâkim olmak doktorantlara ayrıcalık sağlayan önemli bir yetkinlik olarak öne çıkmaktadır. Doktorantların bilgiyi akıcı, etkili, sürükleyici, estetik bir anlatım ustasıyla sunması beklenmese de iyi ve doğru bir anlatımla bilimsel kurallara uygun raporlama yapabilmeleri zorunludur. Bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığında, bir doktoranın uluslararası standartlara ve dilin anlatım ilkelerine uygun raporlama yapabilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Bilimsel yayınlarda ulusal ve uluslararası standartlara uygunluk ile anlatım ilkelerine uygunluk iki önemli ölçüttür. Standartlara uygunluk, raporlama sürecinde başlık, öz, giriş, sonuç, kaynakça bölümlerinin ve atıfların nicel özelliklerini belirlemektedir. Bu standartlar, başlık ve özün kelime sayısı, satır aralığı, karakter büyüklüğü gibi ölçütlerden metin içi atıf ve kaynakların verilmesine kadar bir dizi ölçütü içermektedir. Çalışmanın odağında yer alan anlatım ilkelerine uygunluk ise doğruluk, açıklık ve duruluk gibi anlatıma özgü nitelikleri içermektedir (Demir, 2004; Gencan, 2001; Karaalioğlu, 2000; Kavcar ve ark., 2007; Olgun, 1996; Özdemir, 1999; Şahin, 2007) (■ Şek. 1).

■ Şekil 1

Bilimsel Yayınlarında Temel Standartlar ve Anlatım İlkeleri

■ Şekil 2

Anlatım İlkeleri ve Hata Türleri

Bir anlatım öncelikle doğru olmalıdır. “Doğru” kavramı, dil bilgisi kurallarına uygunlukla ilgilidir. “Doğru” ile “iyi” arasında aşamalı ilişki söz konusudur. “Doğru” bir anlatım, “iyi” anlatıma giden yolun üzerindedir. İyi anlatım ise, iletinin doğru sunumları içinde en uygun olanıdır. Anlatımın temeli cümledir; doğru ve iyi bir cümlede olması gereken nitelikler ise “doğruluk”, “açıklık” ve “duruluktur”. Bu ilkelere uyulmaması anlatım hatasına yol açmaktadır. Anlatım ilkeleri ve anlatımı olumsuz etkileyen hata türleri ■ Şekil 2’de listelenmiştir (Demir, 2004; Gencan, 2001; Karaalioğlu, 2000; Kavcar ve ark., 2007; Olgun, 1996; Özdemir, 1999; Şahin, 2007). “Doğruluk”, cümlelerin dil bilgisi kurallarına uygun olması; “açıklık”, sunulmak istenen anlam ile dilsel göstergelerin iletildiği anlamın çakışmaması; “duruluk” ise iletinin gereksiz ifadeler kullanılmadan verilmesi olarak ifade edilmektedir (Demir, 2004; Hepçilingirler, 2004).

Dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kuralları olan ve ancak bu kurallar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir (Ergin, 2009). Cemiyeti bir arada tutan en kuvvetli müessese olan dilin bir vasıta oluşu, ona kuralızsız hükmedileceği anlamına gelmemektedir. Bu sebeptendir ki dilin kurallarına ve tabiatına uygun hareket edilme zorunluluğu bulunmaktadır.

Anlatım ise bir şey hakkında söz söyleme, bir şey anlatma işidir (Özdemir, 1999). Duygu, düşünce, olay, olgu, tasarı ve izlenimlerin dilin kurallarına uygun olarak söz ya da yazı ile ifade edilmesine anlatım denir. Sosyal bir varlık olan insanın, içinde yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesinde ve mesleğinde başarılı olabilmesinde anlatım becerisinin önemli bir payı bulunmaktadır (Şahin, 2007). Her dilin kendisine özgü anlatım düzeni vardır. Bu düzen, o dili kullananların ortak beğeni ve bilinciyle oluşur ve şekillenir (Demir, 2004). Dil ile anlatım arasında bu açıdan sıkı bir ilişki bulunur. Dil, müşterek kurallar çerçevesinde, dili kullananın hüviyetinde anlatıma dönüşür. Anlatımın o dilin kurallarına göre yapılandırılması öncelikle toplumsal müesseseye karşı bir sorumluluktur.

Dil ile bilim arasında da benzer bir ilişki söz konusudur. Bilgi ve fikirlerin aktarılmasında en önemli araç olan dil, birçok neslin değerli tecrübe ve bilgi birikiminin, yeni kuşaklara iletilmesini sağlamıştır. Eğer dil ve yazı olmasaydı yeni nesiller, dünyanın tanınması gibi birçok zor işi yeniden deneyimlemek zorunda kalacaktı (Carnegie, 1937). Dolayısıyla dil, bilimin birikimli olarak ilerlemesini sağlayan en temel araçtır. Her bilimsel araştırma, nihayetinde bir metne dönüştüğü için her araştırmacı, aynı zamanda bir metin yazarıdır. Bu nedenle bilgiyi, bilimsel ilkeleri, metodolojiyi, problem durumunu belirli bilimsel ölçüt ve kurallara uygun şekilde açıklamak; ulaştığı sonuçları, elde ettiği deneyimleri bağlama uygun kavramlarla ilişkilendirerek doğru ve iyi bir anlatımla aktarmak ve kavramları yerli yerinde kullanmak araştırmacılardan beklenen temel bir yetkinliktir.

Bilimsel yayınlar için belirlenen uluslararası standartlar ve bu standartlara göre kalıplaşmış formlara uygunluk, lisansüstü tezlerde anlatımın sahip olması gereken önemli hususlardan biridir. Bu formlar, hiç şüphesiz ki okuyucular arasında ortak bir dilin oluşmasını ve iletişimin kurulmasını sağlar. Bilimsel yayınlar için kabul görmüş en yaygın uluslararası standartlar rehberi, Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association [APA]) tarafından ortaya konmuştur (APA, 2022). Bilimsel yayınların bu kurallara göre hazırlanması, alan yazında belirli bir formatın oluşmasını sağlamaktadır. Böylece tüm taraflar, bu yayınlardan nasıl istifade edebileceklerine yönelik bir belirsizlik yaşamamaktadırlar. APA’da bilimsel yayınların başlık, öz, giriş, sonuç gibi bölümlerinde anlatıma ilişkin formlar ile atıf ve kaynakların verilmesine yönelik standartlar yer almaktadır. Bilimsel çalışmaların yayımlanması sürecinde, genellikle söz konusu standartlar dikkate alınmaktadırlar.

Lisansüstü eğitimin son aşaması olan doktora programı; genel itibarıyla en az altı yıllık lisans veya yüksek lisans eğitimine dayalı lisansüstü yükseköğretimi ifade etmektedir (Yükseköğretim Kanunu, 1981). Bu program; öğrenciye bağımsız araştırma yapabilmek, bilimsel problemleri, verileri geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapabilmek, analiz edebilmek ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır (Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, 2016). Programa kabul edilen adayların, süreci başarıyla tamamlayabilmeleri; süre, tez danışmanı, yeterlilik sınavı, tez izleme komitesi, tez önerisi, tez savunması gibi konularda birtakım ölçütlerin ilgili mevzuatta belirtilen şekilde yerine getirilmesine bağlıdır. Doktora çalışmalarının bir gereği olarak hazırlanan tezler, öğrenim sürecinin sonunda, tez hazırlayan kişinin alan ile ilgili bilgi, beceri ve yetkinliklerinin geldiği düzeyi yansıtan nihai üründür. Türkiye’de üniversitelerin, tezlerde belirli bir standardın sağlanması amacıyla APA rehberini ve ülkeye özgü yazım kurallarını esas alarak yayımladıkları, tez yazım kılavuzları da lisansüstü çalışma yapanlar için uyulması zorunlu olan esas kurallar dizinidir. Hazırlanan bu tez yazım kılavuzları dil ve anlatım kurallarına uyulmasına da dikkat çekmektedir.

Üniversitelerin hazırladığı tez yazım kılavuzlarına rağmen yayınlanan tezlerde dil ve anlatım yönünden hatalar görülmesi bu konuda hem doktora öğrencileri hem de öğretim elemanları tarafından gerekli hassasiyetin ortaya konulmadığını göstermektedir. Ancak yayımlanan tezlerde göze çarpan dil ve anlatım hatalarına rağmen bu konuda literatürde henüz bir çalışma yapılmadığının görülmesi bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye’de sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan doktora tezlerinin dil ve anlatım ilkelerine uygunluğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla farklı coğrafi bölgelerde bulunan, 12 üniversiteden 2017-2022 yılları arasında sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan ikişer

tez, farklı disiplinlerden olmak kaydıyla seçilerek dil ve anlatım ilkeleri açısından değerlendirilmiştir. Türkiye’de doktora mezunlarının yıllık yaklaşık %50’sinin sosyal ve beşerî bilimler alanından olması nedeniyle çalışma bu alanla sınırlandırılmıştır (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2023). Bu sınırlamanın bir diğer nedeni ise Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yükseköğretime erişim için yapılan Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) ve Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES) gibi sınavlarda, sosyal ve beşerî bilimler alanındaki programlar için Türkçe testi puanının yerleşmede daha yüksek etkiye sahip olmasıdır. Dolayısıyla sosyal ve beşerî bilimler alanında doktora tezi yazanların diğer alanlara göre dil ve anlatım yetkinliğine daha yüksek düzeyde sahip olmaları beklenmektedir. Ayrıca bu alandaki tezler, diğer alanlarda yapılan tezlere nazaran daha az deneysel ve matematiksel uygulamaya sahiptir. Türkiye’de sosyal ve beşerî bilimler alanındaki doktora tezlerinin hazırlanma sürecinin ele alındığı (Alpaydın, 2014) ya da hazırlanan tezlerin nasıl yazılması gerektiğine dair (Horzum ve ark., 2016) çalışmalar mevcutken bu alandaki tezlerin dil ve anlatım yeterliğini inceleyen ve değerlendiren bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı, sosyal ve beşerî bilimler alanında doktora tezi hazırlayanlara ve doktora sürecini tasarlayanlara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Yöntem

Sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan doktora tezlerinin dil ve anlatım ilkelerine uygunluğunu ve tezlerdeki dil ve anlatım hatalarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, nitel bir araştırma yaklaşımı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır (Creswell & Clark, 2007). Doküman analizi, belgelerin sistematik olarak incelenmesini ve değerlendirilmesini içermektedir (Bowen, 2009). Doküman analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yöntemle temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Çalışmanın örnekleme, amaçlı örnekleme (purposive/ purposeful sampling) türlerinden ölçüt örnekleme (criterion sampling) yaklaşımına göre belirlenmiştir. Bu örnekleme yaklaşımında, önceden belirlenmiş belirli nitelikleri taşıyan birimler (kişi, olay, nesne vb.) örnekleme dâhil edilmektedir (Suri, 2011; Büyükoztürk ve ark., 2015). Bu çerçevede Avrupa İstatistik Ofisi (European Statistics Office [EUROSTAT]) tarafından oluşturulan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey-1 kullanılmıştır. Yapılan sınıflandırmada belirlenen 12 bölgeden öğrenci sayısına, doktora programlarından mezun olanların sayısına, öğretim elemanı sayısı ile öğretim elemanı başına düşen yayın sayısına göre en yüksek değerlere sahip üniversiteler seçilmiştir.

Ayrıca, üniversiteler arasında homojenliği sağlamak için tüm üniversitelerin 1992 yılından önce kurulmuş olması ve eğitim ve öğretim dilinin Türkçe olması ölçütleri dikkate alınmıştır (Aslan ve ark., 2021). Dil ve anlatıma ilişkin araştırmalarda “güncellik” önemli bir etken olduğu için örneklem “son beş yıl içinde yayımlanma” ölçütü ile sınırlanmıştır.

Örnekleme dâhil edilen 12 üniversite dikkate alınarak sosyal ve beşerî bilimler alanında 2017-2022 yılları arasında yayımlanan ve YÖK Tez Merkezi üzerinden taranabilen tezler liste hâline getirilmiş; bu üniversitelerden anabilim dalı çeşitliliği de dikkate alınarak ikişer tez seçilmiştir (YÖK, 2022). Bu kapsamda seçilen tezlerin ise “özet” ve “giriş” bölümleri dil ve anlatım bozukluğu açısından incelenmiştir. Bunun başlıca sebebi ise öncelikle sosyal ve beşerî bilimler alanında yapılan doktora tezlerinin uzunluğudur. ■ Tablo 2’de seçilen tezlerin 86-514 sayfa aralığında olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmacılar tarafından tezlerin içeriği ile ilgili olarak öncelikle “özet” ve “giriş” bölümlerine bakıldığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak YÖK Tez Merkezi üzerinden taranabilen ancak tez sahibinin izni olmayan tezlerin yalnızca “özet” kısmına ulaşılabilmektedir.

■ Tablo 2
Tez Örneklem Tablosu

Kod	Anabilim Dalı / Bilim Dalı	Yayın Yılı	Sayfa Sayısı	İncelenen Sayfa Sayısı
Tez-1	Tarih -Yakınçağ Tarihi	2021	328	7
Tez-2	Özel Hukuk	2018	186	7
Tez-3	Genel Sosyoloji ve Metodoloji	2019	358	5
Tez-4	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2021	226	9
Tez-5	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	2021	226	16
Tez-6	Turizm İşletmeciliği	2017	86	4
Tez-7	İşletme	2017	88	6
Tez-8	Okul Öncesi Eğitimi	2017	204	9
Tez-9	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2017	347	4
Tez-10	Kamu Yönetimi	2017	269	6
Tez-11	İktisat	2020	216	6
Tez-12	Temel İslam Bilimleri	2019	358	10
Tez-13	İnönü Üniversitesi	2018	460	12
Tez-14	İşletme	2020	165	3
Tez-15	Felsefe	2020	272	5
Tez-16	Coğrafya	2021	477	16
Tez-17	Uluslararası İlişkiler	2022	196	6
Tez-18	Türk Dili ve Edebiyatı	2019	514	6
Tez-19	İslâm Tarihi ve Sanatları	2019	202	6
Tez-20	Felsefe ve Din Bilimleri	2021	205	18
Tez-21	Psikoloji	2021	238	7
Tez-22	Temel İslam Bilimleri	2019	222	6
Tez-23	İletişim Bilimleri	2019	322	5
Tez-24	İşletme	2021	214	3

■ Tablo 1
Üniversitelerde Sosyal ve Beşerî Bilimler Alanında Yayımlanan Tez Sayıları*

Üniversite	Tez Sayısı
Ankara Üniversitesi	1.112
Atatürk Üniversitesi	537
Çanakkale Üniversitesi	57
Çukurova Üniversitesi	331
Dokuz Eylül Üniversitesi	413
Erciyes Üniversitesi	323
Gaziantep Üniversitesi	107
İnönü Üniversitesi	300
İstanbul Üniversitesi	1.603
Karadeniz Teknik Üniversitesi	153
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	75
Bursa Uludağ Üniversitesi	370
Toplam	5.831

* YÖK Tez Merkezi üzerinden 10/11/2022 tarihinde erişilen ve 2017-2022 yılları arasında sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanmış tezler esas alınmıştır.

Dolayısıyla, tezlerin “özet” ve “giriş” bölümlerinin incelenmesinin çalışmanın bütünü hakkında da genel bir görüş verebileceği öngörülmüştür.

■ Tablo 1’de çalışma için seçilen 12 üniversitede 2017-2022 yılları arasında sosyal ve beşerî bilimler alanında yapılan tez sayıları sunulmuştur. Toplamda yayımlanan 5.831 doktora tezinden 24’ü farklı sosyal ve beşerî bilimler anabilim dallarından olmasına dikkat edilerek seçilmiştir (■ Tablo 2). Seçilen doktora tezleri toplam içerisinde çok düşük bir orana sahip olmasına rağmen farklı bölgelerdeki üniversite ve anabilim dallarına ait incelenen tezlerin genele yönelik bir çerçeve ortaya koyabileceği düşünülmektedir.

Örnekleme yer alan 12 üniversiteden toplam 24 tez “Tez-1, Tez-2, Tez-3...” şeklinde kodlanmış; her bir teze ait bilgiler, tezin “özet” ve “giriş” bölümlerindeki tespitler, hata türleri ile eşleştirilmiştir. Doktora tezlerinin “özet” ve “giriş” bölümlerinin sayfa sayısının farklılığı, incelenen sayfa sayısını da etkilediğinden tezlerdeki hata sayısına ilişkin istatistiksel bir karşılaştırma yapılmamıştır. Çalışmada tezler “doğruluk, açıklık ve duruluk ilkeleri” ve hata türleri açısından ayrıntılı olarak incelenerek veri paketi oluşturulmuş; elde edilen bulgular, anlatım ilkeleri ve hata türlerine göre sınıflandırılmıştır.

Tezlerin dil ve anlatım yönünden incelenmesi aşamasında Türk Dil Kurumunun (TDK) güncel yazım kılavuzları dikkate alınmıştır (TDK, 2022). İncelemeye tabi tutulan 24 tezin “özet” ve “giriş” bölümleri, araştırmacıların yanı sıra Türkçe alanında ihtisası bulunan iki uzman tarafından da incelenmiş; hatalar diğer dil uzmanlarınca da teyit edilmiştir. Söz konusu tezlerin “özet” ve “giriş” bölümlerinde tespit edilen hataların bir kısmı, bulgular kısmında örnekler hâlinde verilmiştir. Söz konusu hataların bazıları, çalışmanın benzerlik oranı nedeniyle üç nokta (...) ile kısaltılmıştır.

Bulgular

YÖK Tez Merkezi üzerinden 2017-2022 yılları arasında sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan 24 doktora tezinin “doğruluk, açıklık ve duruluk ilkeleri” ve hata türleri açısından incelemeye tabi tutulduğu bu çalışmada belirlenen anlatım hataları, anlatım ilkelerine göre tasnif edilmiştir. ■ Tablo 3’te görüleceği üzere, sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan 24 doktora tezinin “özet” ve “giriş” bölümlerinde toplam 312 hata tespit edilmiştir; bu hataların yaklaşık %70’i “doğruluk”, %16’sı “açıklık” ve %14’ü “duruluk” ilkesi ile ilgilidir.

■ Tablo 4 incelendiğinde, doktora tezlerinin “özet” ve “giriş” bölümlerindeki en fazla hata türünün noktalama ve yazım hataları olduğu görülmektedir. Bu hata türünü eklerin eksik veya yanlış kullanılması, kelimelerin gereksiz kullanılması, öge eksiklikleri, tamlama yanlışları ile kelimelerin yanlış anlamda kullanılması ile ilgili hatalar takip etmektedir.

■ **Tablo 3**
Hataların Anlatım İlkelerine Göre Dağılımı

Kod	Doğruluk	Açıklık	Duruluk	Toplam
Tez-1	7	0	0	7
Tez-2	4	0	1	5
Tez-3	11	5	2	18
Tez-4	16	7	1	24
Tez-5	11	6	4	21
Tez-6	10	1	0	11
Tez-7	5	0	3	8
Tez-8	9	4	4	17
Tez-9	8	0	1	9
Tez-10	10	1	0	11
Tez-11	7	2	4	13
Tez-12	16	7	4	27
Tez-13	11	3	0	14
Tez-14	6	1	1	8
Tez-15	9	3	0	12
Tez-16	12	2	5	19
Tez-17	9	1	1	11
Tez-18	5	1	2	8
Tez-19	2	1	0	3
Tez-20	14	1	5	20
Tez-21	14	1	3	18
Tez-22	10	0	0	10
Tez-23	11	1	1	13
Tez-24	1	2	2	5
Genel Toplam	218	50	44	312
(%)	69,9	16	14,1	100

■ **Tablo 4**
Hataların Türlerine Göre Dağılımı

Hata Türü	Frekans
Noktalama ve yazım hataları	91
Eklerin eksik veya yanlış kullanılması	54
Kelimelerin gereksiz kullanılması	39
Öge eksiklikleri	28
Tamlama yanlışları	26
Kelimelerin yanlış anlamda kullanılması	25
Çatı uyumsuzlukları	17
Söz dizimi hataları	10
Virgül eksikliği	9
Eklerin gereksiz kullanılması	8
Ek fiil eksikliği	3
Anlamca çelişen kelimelerin birlikte kullanılması	2
Genel Toplam	312

Kelimelerin Yanlış Anlamda Kullanılmasına İlişkin Bulgular

Kelimelerin anlamlarına uygun kullanılmaması veya yazım ya da anlam yönünden birbirine yakın kelimelerden birinin, diğerinin yerine kullanılması hatalara yol açabilmektedir. Örnekleme dâhil edilen tezlerdeki cümleler bu yönden incelenmiş; tespit edilen yanlış kullanımların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

Mülakatlar her sınıftan gönüllülük esasına göre seçilmiştir. (Örnek 1, Tez-3)

Birinci örnekte “seçilmek” kelimesinin anlam ayrıntısına dikkat edilmeden kullanılması anlatım hatasına yol açmıştır.

Dijital aktivistler dünyayı değiştirme isteklerini bu siteler üzerinden, diğer bir deyişle kapitalizmin dijital icatları olan bu siteler üzerinden hatta bu sitelerin izin verdikleri ölçülerde eyleme dönüştürmektedirler. (Örnek 2, Tez-4)

İkinci örnekte “deyiş(le)” kelimesine yazım yönünden benzeyen “değiş(le)” kelimesinin kullanılması anlatımda hataya sebep olmuştur.

Ortaokul öğrencilerine uzaktan eğitimle öğrenci liderliği programı uygulama ile ilgili olarak ne ulusal ne de yabancı kaynaklarda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. (Örnek 3, Tez-5)

Türkçede “ne ... ne” bağlacı, şekil bakımından olumlu anlam bakımından olumsuz cümleler için kullanılan bir bağlacıdır. Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerde yüklemnin şekil bakımından olumlu olması gerekmektedir. Üçüncü örnekte yüklemnin “rastlanmamıştır” şeklinde kullanılması anlatım hatasına neden olmuştur.

Aralık 2019’da başlayıp kısa sürede dünyaya yayılan virüs neticesinde, pandemi sürecine girilmiştir. (Örnek 4, Tez-5)

Dördüncü örnekte “başlayıp ... yayılan virüs” kalıbı kullanılmıştır. Bu anlatımdan “virüsün başlaması” gibi anlam ortaya çıkması nedeniyle kelimenin yanlış anlamda kullanılmasından kaynaklanan bir anlatım hatası söz konusudur.

Bazı etkinlikler, yüz yüze ortamlarda da uygulama esnekliğine sahip olduğu için, istendiği taktirde hibrit eğitime de müsaittir. (Örnek 5, Tez-5)

... sosyal içeriğin direk etkisine odaklanmış ... (Örnek 6, Tez-8)

Her iki meslek grubunun ... bağımsız denetim faaliyeti yürütmesine karşılık tabi oldukları mevzuat hükümleri, ... gibi birçok konuda birbirinden kesin çizgilerle ayrışması ... (Örnek 7, Tez-24)

.. COVID-19 pandemisine karşı AB’nin ... verdiği sınav, AB’nin ... salgınla mücadele uygulamaları üzerinden incelemeye tabii tutulmuştur. (Örnek 8, Tez-17)

Beşinci örnekte “takdirde” kelimesi “taktirde” ile, altıncı örnekte “direkt” kelimesi “direk” kelimesi ile, yedinci örnekte “karşın” kelimesi “karşılık” ile, sekizinci örnekte ise “tabi” kelimesi “tabii” ile karıştırıldığından bu cümlelerde de anlatım hatası bulunmaktadır.

Noktalama ve Yazım Hatalarına İlişkin Bulgular

Noktalama ve yazım hataları, doğruluk ilkesi ile ilgili bir hata türüdür. Doktora tezlerinde noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılmamasının yanı sıra kelime ve eklerin yazım kurallarına uygunluğu incelenmiş, tespit edilen hataların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

Bu durumda, toplumsal ilişkilerin ve ticaret ortamlarının en temel değerlerinden olan “güven” duygusunu zedeleyebilmektedir. (Örnek 1, Tez-23)

Bu çalışmayı farklı kılan bir hususta, ... zekât ve negatif gelir vergisinin karşılaştırılmamış olmasıdır. (Örnek 2, Tez-12)

Bunlar, şehrin kuşbakışı görünümü, kapladığı alanın büyüklüğü, morfolojik yapısı, kuruluş veya gelişmesinde rol oynayan tarihi etkenler olabileceği gibi; beşeri, ekonomik ve idari fonksiyonlarda olabilir. (Örnek 3, Tez-16)

Latinceye yönetsel örgüt birimi anlamına gelen şehir (urbs) ve şehrsel yerleşme (urbanus) karşılığı da olan şehir kelimesinin (Keleş, 2008: 111), Türkçe’ye Farsça’dan geçen Arapçası “medeni-uygar”dır ve Medine’de bu kelimeden türemiştir (Akova, 2018: 91). (Örnek 4, Tez-16)

... irtibatın kopmaması açısından önem arz etmektedir. (Örnek 5, Tez-12)

... iletişimde ruhsal dünyamızın renklerinin, içimizden dışımıza yansıya bilmesi ... için önemlidir. (Örnek 6, Tez-4)

Yukarıdaki altı örnekte de “de” bağlacının yanlış yazıldığı, beş ve altıncı örneklerde birleşik fiilin yazımına ilişkin hataların da olduğu, dördüncü örnekte bunların yanı sıra kesme işaretinin de yanlış kullanıldığı görülmektedir.

... şirketlerin yatırımcıyı cezp edebilmek ... için ... yönetim uygulamalarına ihtiyaç duyacakları düşünülmektedir. (Örnek 7, Tez-7)

Ayrıca değişik kamu kurumlarında yapılmış beş uzmanlık çalışması, ... ile ilgili yirmiyedi çalışma bulunmaktadır. (Örnek 8, Tez-10)

... felsefenin de ciddi bir itibar sorunuyla yüzyüze olduğu bir dönemeçte ... (Örnek 9, Tez-15)

... verimli tarım arazileri gibi bir takım fiziki faktörler yanında, ... (Örnek 10, Tez-16)

... ve Arap Asıllı turistler ile yerli turistlerin ... farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. (Örnek 11, Tez-6)

Yukarıdaki yedinci örnekte birleşik fiilin, sekizinci örnekte sayıların, dokuzuncu örnekte ikilemenin, onuncu örnekte “birtakım” kelimesinin yanlış yazıldığı; on birinci örnekte büyük harflerin kullanımına aykırılık bulunduğu görülmektedir.

Eklerin Eksik veya Yanlış Kullanılmasına İlişkin Bulgular

Ekler; kelimelerin anlam detaylarını, yapı ve çekim durumunu belirleyen birimlerdir. Anlatımda eklerin, cümledeki diğer öğelerle uyumlu olması gerekmektedir. Doktora tezlerinde eklerin anlam ve görevlerine uygun kullanılıp kullanılmadığı incelenmiş, tespit edilen hataların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

... herhangi bir ailenin yaşadığı coğrafyası, bıkayesi ... ile biçimlendirilmiştir. (Örnek 1, Tez-8)

... konusu uygulama kısmının örnek olay olarak değerlendirilmiştir. (Örnek 2, Tez-3)

... olan bu araştırma, çocukların çevresinde bulunan kişilere de katkı sunacağı düşünülmektedir. (Örnek 3, Tez-8)

Altıncı ve son bölümde ekonometrik uygulamaların sonuçlarını sunulacaktır. (Örnek 4, Tez-11)

Analiz sonuçları, ... özsermaye maliyetlerinin azaldığının göstermektedir. (Örnek 5, Tez-7)

... dağlık Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki kültür anlamada önemli fikirler sunmaktadır. (Örnek 6, Tez-18)

Çalışmamızda çeşitli ülkelerinde uygulanan ... ile ortak ve farklı noktalarının tespit edilmiştir. (Örnek 7, Tez-12)

... istek ve önerileri rahatça ortaya koyabildikleri ve alınacak kararlara etkin bir şekilde katılmalarına bağlıdır. (Örnek 8, Tez-14)

Yukarıdaki bir ve ikinci örneklerde iyelik ekinin kullanımından kaynaklanan hatalar söz konusu iken üçüncü örnekte tamlayan ekinin kullanılmamasından kaynaklanan bir hata yapılmıştır. Dört, beş, altı, yedi ve sekizinci örneklerde hâl eklerinin kullanımında hataya düşülmüştür. Sekizinci örnekte fiilimsi eki de yanlış kullanılmıştır.

Çatı Uyumsuzluklarına İlişkin Bulgular

Anlatımda fiillerin ilişkili olduğu öğelerle etkenlik-edilgenlik yönünden uyumlu olması gerekir. Örneklemde yer alan tezler, çatı uyumu açısından incelenmiş ve tespit edilen hataların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

..., anlamı güçlendirerek, alt metinlerin aktarılmasını sağlamaktadır. (Örnek 1, Tez-4)

.. anket bulgularına bakarak, ... anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. (Örnek 2, Tez-9)

... bu dinamiklerin etkilerini ortaya koyarak, reformun ... değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. (Örnek 3, Tez-10)

... kuramları, bazı noktalarda ayrışsa da genel olarak insanı referans nesnesi olarak kabul edilerek yapılan çalışmaların, güvenlik kavramına epistemolojik katkılar sunacağını öne sürmektedir. (Örnek 4, Tez-17)

Birinci örnekte “...güçlendirerek... sağlanmaktadır”, ikinci örnekte “bakarak... söylenebilir”, üçüncü örnekte “ortaya koyarak... değerlendirilmesi”, dördüncü örnekte ise “kabul

edilerek... öne sürmektedir” fiilleri etkenlik-edilgenlik yönünden uyumsuz olduğu için anlatım hatası yapılmıştır.

Ek Fiil Eksikliğine İlişkin Bulgular

Ek fiil eksikliğinden kaynaklanan anlatım hataları, genel olarak sıralı bağlı cümlelerin yüklemeleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Sıralı bağlı cümlelerde kullanılan yüklemelerde zaman ekleri ve ek fiiller ortak kullanılabilir. Ancak bu durumda zaman eklerinin ve ek fiilin her iki yüklem için de uyumlu olması gerekmektedir.

Çalışmada, bu araştırma sonuçlarına cevap aranacak ve Türkiye kamu mali yönetim yapısını köklü şekilde değiştirmiş olan reformun, kapsamlı bir analizi yapılmıştır. (Örnek 1, Tez-10)

Temeli 1960'lara dayanan ve Fransa'da “avangart” niteliği taşıyan bir hareket olarak meydana gelen “durumsalcı enternasyonalin detournement” kavramında bulan kültür yozlaşması, kapitalizm olgusunun belirleyici konumunda meydana gelmiş ve tüm iletişim ve sanat olgularının birtakım araçlar ile toplumlara mesaj vermek olarak tanımlanabilmektedir. (Örnek 2, Tez-4)

İlk örnekte “aranacak” ile “yapılmıştır” yüklemeleri, ikinci örnekte “... meydana gelmiş” ve “tanımlanabilmektedir” yüklemeleri, ek fiil yönünden uyumsuzluk gösterdiğinden her iki örnekte de anlatım hatası bulunmaktadır.

Kelimelerin Gereksiz Kullanılmasına Örnek İlişkin Bulgular

Duruluk, iyi bir anlatımın önemli bir özelliğidir. Duru cümlelerde gereksiz sözcük bulunmaz. Aynı anlama gelen veya anlam ayrıntısı diğer ifadelerin içerisinde verilen bir kelimenin kullanılması bu tür hatalara yol açabilmektedir. Tezlerin anlatımı, kelimelerin gerekli olup olmadığı yönünden incelemeye tabi tutulmuş, tespit edilen hataların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

Dijital aktivistlerin global etkileşimleri ve sosyal iletişimlerini esnasında meydana getirdikleri ve konu açısından genellikle kapitalizm, neo-liberal konular ve otoriter yönetimlere karşı nitelik taşıyan konulardır. (Örnek 1, Tez-4)

... sonuç kısmında ise ... nitel ve nicel araştırma verilerinin değerlendirilmesi ve sonuç kısmı yer almıştır. (Örnek 2, Tez-17)

... ailelerin en azından asgarî yaşam seviyesinde bir hayat yaşamasına katkı sağlamaya yönelik ... (Örnek 3, Tez-12)

Birinci örnekte “... konu açısından ... konular ... konulardır” kelimelerinde; ikinci örnekte “... sonuç kısmında ... sonuç kısmı yer almıştır” ifadelerinde; üçüncü örnekte “yaşam ve hayat” kelimelerinin kullanılışında gereksiz tekrarlar bulunmakta ve bu söyleyişler duruluk ilkesine aykırılık göstermektedir.

... öğrencilerin ... küresel sorunlara çözüm bulucu bireyler olmalarına, onların birer lider olarak yetişmelerine ... ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. (Örnek 4, Tez-5)

Dördüncü örnekte “öğrencilerin” kelimesi, her iki cümle için de uyumlu olduğundan cümlenin devamında “onların” zamiri gereksiz kullanılmıştır.

Ülkemizde yer alan öğrenci liderliği konusundaki boşluğun doldurulması gereklidir. (Örnek 5, Tez-5)

Bu yeni bakış açısı ... sonraki yapılacak araştırmalara önemli kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir. (Örnek 6, Tez-8)

Beş ve altıncı örneklerde “yer alan, yapılacak” kelimeleri cümleden çıkarıldığında anlamda hiçbir daralma olmadığından gereksiz kullanılmıştır.

... olumsuz etkisinin temel sebebi; ... kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerinden kaynaklanmakta ve ... (Örnek 8, Tez-7)

Sekizinci örnekte “...sebebi... kaynaklanmaktadır” ifadesinde de kelimenin gereksiz kullanımından kaynaklanan bir anlatım hatası söz konusudur.

Anlamca Çelişen Kelimelerin Birlikte Kullanılmasına İlişkin Bulgular

Anlamca çelişen ifadelerin cümlede birlikte kullanılması, okurda yazara karşı güvensizlik hissi doğuran önemli bir hata türüdür. Bu hata türü “kesinlik-olasılık” anlamlı ifadelerin aynı cümlede kullanılmasından kaynaklanabileceği gibi, kelimelerin anlam ayrıntılarına dikkat edilmeden kullanılmasından da ortaya çıkabilir.

Nicel araştırma bölümünde ... nicel görüşme gerçekleştirilmiştir. (Örnek 1, Tez-3)

... ilk çalışma sadece Veli Kargı'nın ... isimli doktora çalışması ile Doğan Kabraman'ın hazırladığı ... isimli yüksek lisans çalışmalarıdır. (Örnek 2, Tez-12)

İlk örnekte “görüşme” nitel bir veri toplama aracı olduğu için “nicel görüşme” ifadesi tutarlı bir söz grubu değildir. İkinci örnekte yazar cümleye “ilk çalışma sadece...” şeklinde başlarken cümlede birden fazla örneğe yer vermiş, cümleyi de çokluk bildirecek şekilde sonuçlandırmıştır.

Öge Eksikliklerine İlişkin Bulgular

En az çabayla en çok anlam iletme isteğinin sonucu olarak tüm dillerin anlatım düzenine “en az çaba” kuralı egemendir; dilimizde de bu kuralın etkisiyle tekrarlardan kaçınılan, mümkün olduğunca, öğelerin ortak kullanılmasına dayanan bir anlatım düzeni vardır (Demir, 2004). Sıralı ve birleşik cümlelerde bu düzen yaygın şekilde görülmektedir. Ancak bu tür kullanımlarda, ortak ögenin diğer söz gruplarıyla uyumlu olup olmadığına dikkat edilmelidir. Örnekleme dâhil edilen tezler bu yönüyle incelenmiş; tespit edilen uyumsuzlukların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

... ailelerin çocuklarının okul geçişi sürecinde oynadıkları rolü ortaya koyarak ... gerektiği konusunda deneyim kazandıracaktır. (Örnek 1, Tez-8)

... inovasyonun, KOBİ'lerin ... önemini anlamış ve verdikleri destekleri arttırmışlardır. (Örnek 2, Tez-9)

Birinci örnekte “... ailelerin deneyim kazandıracaktır” ifadesi uyumluluk göstermemektedir. “...deneyim kazandıracaktır” ifadesinden önce bir dolaylı tümleç kullanılmadığından öge eksikliği söz konusudur. İkinci örnekte ise “... KOBİ'lerin... arttırmışlardır” ifadesinde de aynı durum söz konusudur.

Nicel çalışmada ise sınıfta bulunan tüm kadın katılımcılara uygulanmıştır. (Örnek 3, Tez-3)

Yüklemi geçişli fiilden oluşan cümlelerde nesne kullanılması gerekmektedir. Üçüncü örnek incelendiğinde “uygulananın ne olduğu” yönünde bir belirsizlik görülmektedir.

Eklerin Gereksiz Kullanılmasına İlişkin Bulgular

Eklerin gereksiz kullanılması, duruluk ilkesini etkileyen, dil bilgisel örgü ve yapıların yanlış kurulmasına dayalı bir hata türüdür.

Yapılan literatür taramasında ... çalışmaya rastlanılmıştır. (Örnek 1, Tez-7)

... gerçekleştirilmesinin yaşanılacak geçiş şokunu azaltacağını vurgular. (Örnek 2, Tez-8)

... konusunda çalışma yaparken incelenilen kaynakların başında öncelikle ... gelmektedir. (Örnek 3, Tez-20)

İlk örnekte “rastlamak” fiili, edilgen hale getirilirken “-ıl” çatı eki gereksiz kullanılmıştır. Benzer durum iki ve üçüncü örnek cümleler için de söz konusudur.

Tamlama Yanlışlarına İlişkin Bulgular

Sıfat ve isim tamlamalarında hem sıfatın hem de ismin aynı tamlanan ögeye bağlanması anlatım hatalarına yol açabilmektedir. Örnekleme de yer alan tezler, tamlamalar açısından incelenmiş ve tespit edilen hataların bir kısmı aşağıda verilmiştir:

... veriler betimsel ve içerik analizi yöntemiyle ... (Örnek 1, Tez-8)

..., sağlık, eğitim, ulaşım ve kültürel hizmetlerin dağılımı, ... (Örnek 2, Tez-16)

... romanlar yapı ve tematik bakımından kısaca incelenmiştir. (Örnek 3, Tez-22)

... sosyal ve iş yaşamında daha özgür bir yaşam biçimi oluşturması için ... üzerinde durulmuştur. (Örnek 4, Tez-3)

Sıfat ve isim tamlamalarının aynı tamlanan ögeye bağlanması nedeniyle birinci örnekte “betimsel analiz ile içerik analizi”, ikinci örnekte “sağlık, eğitim, ulaşım

hizmetleri ile kültürel hizmetler” üçüncü örnekte “yapı bakımından ve tematik bakımdan”, dördüncü örnekte “sosyal yaşam ve iş yaşamı” tamlamalarında, tamlananın ortak kullanılması anlatım hatasına yol açmıştır.

Söz Dizimi Hatalarına İlişkin Bulgular

Kelimeleri yanlış yerde kullanmak, cümlelerin anlamını değiştirebildiği gibi, okur açısından çok farklı yorumlara da yol açabilir. Bu yanlışların önüne geçilmesi için kelimelerin yerli yerinde kullanılması gerekir (Kavcar vd., 2007). Kelimelerin yanlış yerde kullanılması hem metnin okunuşunda pürüzlere hem de anlamda belirsizliklere yol açarak açıklık ilkesine aykırılık oluşturur.

Sonuç olarak ... din görevlilerinin mesleki etik ilkelerini konu edinen ülkemizde ... çalışmanın olmadığını söyleyebiliriz. (Örnek 1, Tez-20)

Mizab kavramının da iletişim kadar insan hayatında çok eski bir yeri olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. (Örnek 2, Tez-4)

İlk örnekte “ülkemizde” kelimesinin yanlış yerde kullanılması, “mesleki etik ilkelerini konu edinenin ülkemiz olduğu” yönünde bir anlamın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İkinci cümlede “iletişim kadar insan hayatı” gibi bir söz dizim hatası söz konusudur.

Virgül Eksikliğine İlişkin Bulgular

Cümlede farklı amaçlarla kullanılabilen virgül (,) cümlelerin okunuşu esnasında bir duraksamayı işaret etmektedir. Yazarın bildirmek istediği iletinin tam ve doğru olarak anlaşılmasında virgölün önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bilhassa anlam belirsizliğinin ortaya çıkabileceği cümlelerde virgölün kullanılması zorunluluk arz etmektedir.

Bu İslâm’ın getirmiş olduğu mali yükümlülüklerle ilişkin hükümlerin ortak payesi kapsamındadır. (Örnek 1, Tez-12)

Doğrudan etki bankaların varlıklarını (borçlarını) yabancı para birimi cinsinden elde etmeleri durumunda oluşmaktadır. (Örnek 2, Tez-11)

Sosyal medya içerisinde hem bireysel hem de grup şeklinde bir kitlesel iletişime olanak sağlamaktadır ve dolayısıyla ağ toplumları için siyasi fikirleri ve tutumların geliştiği, dile getirildiği ve bireylerin tutum edindiği süreçlerinde etkindir. (Örnek 3, Tez-4)

İlk örnekte “Bu” öznesinden sonra virgül kullanılmadığı için “bu” zamiri, işaret sıfatı gibi anlaşılmakta; cümlelerin okunuşunda ve anlamında pürüze yol açmaktadır. İkinci cümlede “Doğrudan etki”, üçüncü cümlede “sosyal medya” ifadelerinden sonra virgül kullanılmaması anlatım hatasına yol açmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Dil, bilimsel bilginin birikimli olarak ilerlemesini, bilginin üretim ve aktarımını sağlayan en önemli araçtır. Bu nedenle bilimsel çalışmalarda dilin kurallara uygun olmaması, kavramların yerli yerinde kullanılmaması önemli bir sorun alanıdır. Gerek yükseköğretimde sosyal ve beşerî bilimler alanındaki programlara giriş şartları açısından gerekse bilimlerin sınıflandırılması yönünden sosyal ve beşerî bilimler alanındaki programlarda lisansüstü eğitim yapanların dil ve anlatım yetkinliğinin en üst düzeyde olması gerekmektedir. Bilim insanı yetiştirme sürecinin son aşaması doktora eğitimidir, bu eğitimin sonucunda yayımlanan tezlerin, tezin yazıldığı dilin kurallarına ve anlatım ilkelerine uygun olması önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda, sosyal ve beşerî bilimler alanındaki doktora tezlerin dil ve anlatım ilkelerine uygunluğunu ve tezlerdeki anlatım hatalarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, belirlenen ölçütlere göre seçilen 12 üniversiteden, 2017-2022 yılları arasında yayımlanan 24 tezin “özet” ve “giriş” bölümleri, anlatım ilkeleri ve hata türleri açısından incelenmiştir. Tezler “doğruluk, açıklık ve duruluk ilkeleri” açısından doküman analizine tabi tutulmuş; elde edilen bulgular anlatım ilkeleri ve hata türlerine göre sınıflandırılmıştır. Söz konusu tezlerde tespit edilen hatalar, bulgular kısmında sunulmuştur. Örneklemedeki üniversite sayısı, tez sayısı ve tezlerin sadece “özet” ve “giriş” bölümlerinin incelemeye tabi tutulması, çalışmanın sınırlılıkları arasında yer almıştır. Tezlerin incelemeye tabi tutulan bölümlerinin sayfa sayılarının farklılık göstermesi ise araştırmacılar tarafından dikkate alınması gereken bir diğer önemli husustur.

Çalışmada genel itibarıyla sosyal ve beşerî bilimler alanında yayımlanan 24 doktora tezinde toplam 312 dil ve anlatım hatası tespit edilirken bunların 218’inin “doğruluk” ilkesi ile ilgili olduğu, hataların yaklaşık %70 oranında dil bilgisi, yazım ve noktalama kurallarına uymamaktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bunu 50 hata ile “açıklık” ilkesine bağlı hataların izlediği, 44 hatanın ise “duruluk” ilkesi ile ilgili olduğu, bulgular arasında yer almıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, en fazla hatanın noktalama ve yazım kurallarına uyulmaması nedeniyle yapıldığı belirlenmiştir. Bu hata türünü, eklerin yanlış kullanılması, kelimelerin gereksiz kullanılması, öge eksiklikleri ve kelimelerin yanlış anlamda kullanılmasına ilişkin hataların izlediği tespit edilmiştir.

Araştırma sürecinde yüksek düzeyde bir anlatım yetkinliğine sahip az sayıda tezin bulunması ve tezlerin anlatım yeterliği açısından geniş bir aralıkta farklılık gösteriyor olması araştırmacıların gözlemleri arasında yer almıştır. Ayrıca karşılaşılan birtakım hataların dil bilgisi eksikliğinden ziyade, “klavye” hatası olarak bilinen teknik sorunlardan kaynaklandığı da değerlendirilmiştir.

Sosyal ve beşerî bilimler alanındaki doktora tezlerinin dil ve anlatım açısından değerlendirilmesi konusundaki bu araştırmanın sonucunda hem araştırmanın sınırlılıkları hem de bulguları göz önünde bulundurularak birtakım öneriler dile getirilebilir. Doktora eğitiminin girdi, süreç ve çıktı boyutlarında birtakım gereklilikler ve işlem adımları bulunmaktadır. Bunlar, doktora tezlerinin büyük oranda biçimsel ölçütlere uymasını sağlamaktadır. Ancak bulgular, tez yazım kılavuzlarında tezlerin dil, anlatım, yazım ve noktalama kurallarına uygun olması gerektiğinin daha yüksek bir vurguyla belirtilmesi gerektiğini göstermektedir. Kılavuzların bu konudaki başucu kaynakları içerecek şekilde hazırlanması da dil ve anlatım yönünden daha yetkin çıktılara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Doktora tezlerinin sonuçlanmasına kadar geçen süreçte; doktorant başta olmak üzere, tez danışman(lar)ı, tez izleme komitesi, tez jürileri ve enstitünün önemli görevleri bulunmaktadır. Bu süreçte tezlerin dil bakımından daha etkin bir incelemeye tabi tutulması, tezde Türkçenin doğru kullanımına ilişkin bir değerlendirmenin de yapılması gerekmektedir. “Tez İnceleme ve Değerlendirme Formları”nda Türkçenin doğru kullanımı, dil ve anlatım yeterliği, yazım ve noktalama kurallarına uygunluk gibi ölçütlere de yer verilmesi son derece önemlidir. Tez izleme komitesinin, tez jürilerinin ve tez danışman(lar)ının tezlerde Türkçenin kullanımı konusunda gösterecekleri yüksek hassasiyet ve ihtimam, hataların en aza inmesine katkı sağlayacaktır.

Günümüzün bilişim araçları, yazım denetimi anlamında önemli fırsatlar sunmaktadır. Yaygın kullanılan Microsoft Word programında, yazım hatalarını büyük ölçüde belirleyen birtakım işaretlemler kullanılmaktadır. evrim içi sözlükler, eskiye göre daha kolay şekilde tarama yapabilme imknı sağlamaktadır. Doktorantların bu tür yazılımlardan ve çevrim içi imknlardan daha fazla istifade etmeleri hataların en aza inmesine olumlu yönde etki edecektir.

Araştırma, tezlerin sadece “zet” ve “giriş” bölümlerine yönelik bir inceleme ve değerlendirmeyi içermektedir. Bu yönüyle hata tür ve sayılarının nedenlerine ilişkin araştırmalarla daha geniş bir örneklem daha kapsamlı incelemeler açısından da bir zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada tezlerin yayınlanmadan önce başta tez danışman(lar)ı ve tez jürileri tarafından gözden geçirilmesine rağmen dil, anlatım, yazım ve noktalama kuralları açısından hatalar içerdiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, başta mühendislik ve fen bilimleri ile sağlık bilimleri alanlarında olmak üzere diğer alanlarda hazırlanan tezlere yönelik çalışmalar yapılması ülkemizde yayınlanan tezlerin Türkçeyi ne ölçüde doğru kullandıklarına yönelik daha bütüncül bir değerlendirme yapılmasına imkn sağlayabilir. Ayrıca dilin doğru kullanılmasına yönelik hiçbir n kontrol mekanizması olmayan diğer bilimsel yayınlara (makale, kitap vb.) yönelik çalışmaların da bu bağlamda ele alınması ülkemizde konu ile ilgili genel durumun ortaya konması açısından yararlı olabilir.

Extended Abstract

Doctoral Theses Published in the Field of Social Sciences and Humanities in Türkiye in Terms of Language and Expression

In scientific publications, compliance with national and international standards and adherence to principles of expression are two significant criteria. Conformity to standards determines the quantitative characteristics of sections such as title, abstract, introduction, conclusion, references, and in-text citations during the reporting process. Adherence to the principles of expression, which is at the focus of this study, involves narrative-specific qualitative attributes such as “accuracy”, “clarity”, and “conciseness” (Demir, 2004; Gencan, 2001; Karaalioğlu, 2000; Kavcar et al., 2007; Olgun, 1996; Özdemir, 1999; Şahin, 2007).

It is expected that doctoral dissertations should not only comply with a set of international standards but also show accurate expression. In this respect, the ability to articulate of ideas, information, events and facts in accordance with the language of science, and to know well the meaning and principles of language expression, emerges as an important competence that distinguishes doctoral candidates. Therefore, international standards set for scientific publications and conformity to the standardized forms shaped by these standards are important requirements for the expression in doctoral dissertations. The most widely accepted international guidelines for scientific publications have been set forth by APA. Preparing scientific publications in compliance with these rules ensures the formation of a particular format in the literature.

The aim of doctoral programs is to equip students with the necessary skills to conduct independent research, interpret and analyze scientific problems and data with a broad and deep perspective, and achieve new syntheses (Regulation on Graduate Education and Teaching, 2016). The successful completion of the process for admitted candidates depends on the fulfillment of certain criteria specified in the relevant legislation, such as duration, thesis advisor(s), proficiency examination, thesis monitoring committee, thesis proposal, and thesis defense. Theses prepared as a requirement of doctoral studies are the ultimate product of the education process, reflecting the candidate’s level of knowledge, skills, and competence related to their field. In Türkiye, the thesis writing guides published by universities, which are based on the APA guidelines and country-specific writing rules to ensure a certain standard in theses, are a set of essential rules that must be followed by graduate students. These thesis writing guides also emphasize the importance of adhering to language and expression principles..

Despite the existence of thesis writing guides published by the universities, the continued occurrence of language and expression errors in doctoral dissertations indicates

a lack of sufficient attention from both doctoral students and academic staff. While there are studies in Türkiye addressing the preparation process of doctoral theses in the fields of social sciences and humanities (Alpaydın, 2014) and studies on how to write these theses (Horzum et al., 2016), there is no scientific research examining and evaluating the competence of language and expression in such theses. In this context, the aim of the this study is to reveal the compliance of doctoral theses published in the fields of social sciences and humanities in Türkiye with the principles of language and expression.

Method

A criterion sampling approach was utilized in determining the sample of this study. Also, this research employed a qualitative research model based on document analysis. In this context, the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) Level 1 region set by EUROSTAT was used. Among the 12 identified regions, universities with the highest values in terms of the number of students, the number of graduates from doctoral programs, the number of academic staff, and the number of publications per academic staff were selected. Additionally, to ensure homogeneity among universities, only those established before 1992 and with Turkish as the language of instruction were included as additional criteria (Aslan et al., 2021). Since “timeliness” is an important factor in research concerning language and expression, the sample was limited to theses published in the last five years. Hence, this study examined 24 doctoral theses published in between 2017 - 2022 in different disciplines of social sciences and humanities, as accessed via the Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center, particularly in terms of the principles of “accuracy”, “clarity”, and “conciseness” and types of errors. Identified errors related to expression were classified according to the principles of expression.

Findings

The analysis showed a total of 312 language and expression errors in doctoral theses, with the highest number of errors pertaining to the principle of “accuracy.” It was found that approximately 70% of these errors stemmed from non-compliance with grammatical rules. This was followed by errors pertaining to the principle of “clarity” (%16), while %14 of them were related to “conciseness.” When the findings were evaluated according to error types, it was determined that most errors were due to misuse of punctuation and spelling rules. This type of error was followed by incorrect use of affixes, unnecessary word usage, structural deficiencies, and the use of words in inappropriate contexts.

Conclusion and Discussion

Language is the primary tool enabling the cumulative progression of scientific knowledge production and transfer of them. Therefore, compliance with language and expression principles and proper use of them are important case in scientific studies. In terms of both admission requirements to social science and humanities programs and the classification of sciences, it is expected that those studied in doctoral studies in these fields should have the highest level of competence in language and expression. However, findings displayed that there are few doctoral theses in the field of social sciences and humanities that exhibit advanced expression competence, and there is significant variability in theses regarding their competence of expression. Furthermore, some errors encountered were attributed not to a lack of knowledge of grammar, but to technical issues known as “typing” or “keyboard” errors.

During the thesis writing process, the candidate, thesis advisor(s), thesis monitoring committee, thesis juries, and the graduate institute have great responsibilities. Therefore, more comprehensive language review and evaluation focusing on the correct use of language should also be taken into account.

Recommendations

This study is limited to the “abstract” and “introduction” sections of theses. In this respect, more comprehensive studies on the causes and frequencies of error types might be done. Also, conducting similar studies on theses in other fields—especially engineering and natural sciences as well as health sciences—could enable a more holistic assessment of the extent to which Turkish is used correctly in published theses in Türkiye. Furthermore, evaluating other scientific publications (e.g., articles, books, etc.) that have no pre-control mechanism for correct language use prior to publication, may be beneficial in establishing a general overview of the state of scientific products in Türkiye in terms of language and expression.

Kaynakça

- Alpaydın, Y. (2014). Türkiye’de sosyal ve beşerî bilimlerde doktora tezi hazırlamada ana yönelimler. *İnsan ve Toplum, Akademi ve Bilgi Üretimi*, 4(8), 1-28.
- American Psychological Association (APA). (2022). *APA style*. <https://apastyle.apa.org/>
- Aslan, A. Açıkgoz, Ö., & Günay, A. (2021). Scientific impact of the Turkish educational dissertations. *Turkish Journal of Education*, 10(3), 237-250. <https://doi.org/10.19128/turje.850728>
- Bowen, G. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (19. baskı). Pegem Akademi.
- Carnegie, D. (1937). *Public speaking and influencing men in business*. Association Press.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*. SAGE Publications, Inc.
- Demir, T. (2004). *Türkçe dilbilgisi*. Kurmay Basım Yayın Dağıtım.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım Yayım.
- Gencan, T. N. (2001). *Türkçe dilbilgisi*. Ayraç Yayınları.
- Hepçilingirler, F. (2004). *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.
- Horzum, T. , Çelik, F. , Gök, E. , Yurttaş Kumlu, G. D. , Şahin, D. , Yanış, H. , Tüzün, Ü. N. & Hacıoğlu, Y. (2016). Sosyal bilimler alanlarında hazırlanan tezler için raporlaştırma önerileri: Bir tez nasıl yazılmalıdır?. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 489-521.
- Karaalioglu, S. K. (2000). *Sözlü/yazılı kompozisyon, konuşmak ve yazmak sanatı* (32. baskı). İnkılâp Kitabevi.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F., & Aksoy, Ö. (2007). *Yazılı ve sözlü anlatım* (6. baskı.). Anı Yayıncılık.
- Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2016, 20 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 29690). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420-16.htm>
- Olgun, Y. (1996). *Türk dili kompozisyon* (6. baskı). Alfa Basım Yayım.
- Özdemir, E. (1999). *Sözlü ve yazılı anlatım sanatı-kompozisyon* (8. baskı). Remzi Kitabevi.
- Suri, H. (2011). Purposeful sampling in qualitative research synthesis. *Qualitative Research Journal*, 11(2), 63-75. <https://doi.org/10.3316/QRJ1102063>
- Şahin, S. (2007). *Güzel, etkili konuşma ve yazma sanatı*. İnkılâp Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kanunu (1981, 6 Kasım). *Resmî Gazete*, (Sayı: 17506 Mükerrer). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf>
- Yükseköğretim Kurulu. (2022). Yükseköğretim tez merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yükseköğretim Kurulu. (2023). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) Lisansı standartlarında; kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarıyla açık erişim olarak yayımlanmaktadır. / This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) License, which permits non-commercial reuse, distribution and reproduction in any medium, without any changing, provided the original work is properly cited.

Yayıncı Notu: Yayıncı kuruluş olarak Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bu makalede ortaya konan görüşlere katılmak zorunda değildir; olası ticari ürün, marka ya da kuruluşlarla ilgili ifadelerin içerikte bulunması yayıncının onayladığı ve güvence verdiği anlamına gelmez. Yayıncının bilimsel ve yasal sorumlulukları yazar(lar)ına aittir. TÜBA, yayımlanan haritalar ve yazarların kurumsal bağlantıları ile ilgili yargı yetkisine ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / *Publisher's Note: The content of this publication does not necessarily reflect the views or policies of the publisher, nor does any mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by Turkish Academy of Sciences (TÜBA). Scientific and legal responsibilities of published manuscript belong to their author(s). TÜBA remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.*

